

Nadia Bouras, *Een Klas Apart. Geschiedenis van een Arabische school in Amsterdam* (Amsterdam: Boom, 2020, 231 pp., ISBN 9789024425679).

‘Als de kinderen hier toch zijn, dan kun je maar beter goed voor ze zorgen. En daar hoort bij dat ze weten in welke cultuur en geschiedenis ze geworteld zijn’ (227). Dit uitgangsprincipe van de Bouschra-school, hoofdrolspeler in *Een Klas Apart. Geschiedenis van een Arabische school in Amsterdam*, is niet alleen bijzonder actueel, maar raakt elke migratiehistoricus ook meteen op twee plaatsen: in het hart en in het hoofd. In het hart omwille van de aandacht voor een geschiedenis die zo fundamenteel is en toch zo zelden als volwaardig wordt gezien, ondanks een explosieve toename aan initiatieven rond de geschiedenis van de Turkse en Marokkaanse arbeidsmigratie in België en Nederland (met name in het kader van de herdenkingsjaren van ’50 jaar Migratie’, respectievelijk in 2014 en 2019). Een tweede keer raakt het schoolmotto de migratiehistoricus op het hoofd, waar het zich vertaalt in de vraag waar alle migratiehistorici vroeg of laat mee worstelen: wat met de kinderen? Valt het leven, de integratie en de emancipatie van de tweede, derde en vierde generatie nog binnen de scope van de migratiegeschiedenis en waar laten we dit kader los? Migratiehistorica Nadia Bouras windt in haar werk geen doekjes om de pijnpunten en legt ze steeds ongecompliceerd op tafel. Dat deed ze eerder samen met Annemarie Cottaar in *Marokkanen in Nederland. De pioniers vertellen* (2009), in haar columns en mediabijdrages en nu met *Een Klas Apart*.

Anders dan de meeste populaire non-fictie over het migratieverleden, die hetzij op het macroniveau zit (zoals het in 2021 verschenen *Nieuw België. Een migratiegeschiedenis 1944-1978* van Tom Naegels), hetzij op het microniveau (in de vorm van autobiografieën zoals Kenan Akyils *Baardman. Op zoek naar mijn geschiedenis* uit 2021), benadert *Een Klas Apart* de migratiegeschiedenis vanuit een specifieke casus: de eerste Arabische school van de Lage Landen en tevens de lagere school van de auteur. De Bouschra-school werd in 1971 opgericht door het domineesechtpaar Georgine en Rolf Boiten-DuRieu. In de geest van de jaren zestig had het koppel in de Wallenbuurt van Amsterdam de ‘vreemdelingsociëteit’ Stichting Oudezijds 100 geopend, waar ze Marokkaanse arbeiders en hun gezinnen ondersteuning boden. Hoewel Nederlandse bedrijven deze mensen massaal aantrokken, was er voor hen behalve werk weinig – en al zeker geen onderwijs. De bezorgdheid bij de ouders daarover was groot: wanneer ze terug zouden keren naar Marokko – want dat was wel de bedoeling – zouden alle jaren die de kinderen hier hadden doorgebracht verloren zijn geweest. Vanuit die nood werd in 1971 de Ecole Arabe d’Amsterdam opgericht om de kinderen voor te bereiden op de terugkeer.

Na de gezinshereniging van 1975 evolueerde de Bouschra snel van een ‘terugkeerschool’ naar een stadsschool met bi-culturele methodiek, waar de kinderen ‘in het Arabisch verwelkomd werden in de kleuterklas en in het Nederlands afzwaaiden naar het middelbaar’ (92). Tegen de tijd dat Bouras er zelf op de schoolbanken belandde, werd er nog één uur per dag Arabisch gegeven, maakten de kleuters kerststukjes en bewerkten de oudsten teksten van Wim Sonneveld voor het schoolfeest. Bouras behoorde in 1994 tot één van de laatste afstudeerklassen, want in 1996 sloot de school de deuren. Over de reünie die ze organiseerde voor haar klasgroep maakte ze samen met filmmaakster Hassnae Bouazza in 2019 de documentaire ‘De Klas van ‘94’. Het boek graaft historisch dieper, maar in beide houdt Bouras vast aan een nostalgisch ‘insidersperspectief’. Ze vertrekt vanuit haar eigen ervaringen en gaat langs bij oprichters, ex-leerkrachten en oude klasgenootjes. In *Een Klas Apart* wordt de school niet op de rooster gelegd van een kritische onderzoekster, maar onder de microscoop van een oud-leerling die historicus is. Bouras toont zich daarbij een waanzinnig gulle gids, die niet alleen aanwijst wat je moet zien, maar ook tijd neemt om halverwege een café binnen te stappen om uit te leggen waarom ze dit doet en kennis te maken met één van de vele getuigen. Je kan de koffie bij die gesprekken bijna proeven, terwijl ze vrijuit haar persoonlijke en professionele bedenkingen deelt. Waarom bleef het verhaal van de Bouschra zo lang onbekend? Maar ook: zou ik mijn kinderen vandaag wel naar zo’n school sturen?

In 25 korte hoofdstukken wisselt ze getuigenissen af met flarden uit haar eigen levensverhaal en historische duiding. Toch wordt het boek nooit melig of anekdotisch. De focus ligt op het perspectief van de betrokkenen, maar daarbinnen tekent zich ook een aantal maatschappelijke rode draden af. Drie daarvan vielen mij bijzonder op. Een eerste centraal thema is dat van de ‘terugkeer-bubbel’. De school dankte haar ontstaan aan de overtuiging dat de ‘gastarbeiders’ na enkele jaren zouden terugkeren. Toen die bubbel in de jaren tachtig barstte, was de impact op de school bijzonder groot. In bijna elk hoofdstuk worden andere perspectieven op dit fenomeen geboden.

Een tweede rode draad herkennen we in de keuze van Bouras om van alle betrokkenen het volledige levensverhaal te noteren. Die keuze sluit aan bij de roep van een nieuwe generatie historici, Bouras zelf voorop, om het perspectief van de migranten mee te nemen in het onderzoek naar migratie. Het is betekenisvol dat ze dit stramien ook volhoudt voor de Nederlandse betrokkenen. Daarmee doorprijkt ze immers op een zachtaardige manier het idee dat migratiegeschiedenis vooral een aparte ‘geschiedenis van migranten’ is en dus geen deel uitmaakt van ons gedeeld verleden. Het verhaal van de Bouschra-school wordt door Bouras allerm minst geschetst als een exclusief Marokkaans verhaal, maar evengoed een verhaal van Hollandse zakenlui, protestantse naastenliefde, Nederlands-Indië, Limburgse vlaaien en bovenal: Amsterdam.

Als derde loopt het spanningsveld rond identiteitsvorming doorheen het boek. Bouras zelf ervaarde de Bouschra als een veilige omgeving om haar Marokkaans-Amsterdamse identiteit te ontplooiën, maar ze geeft ook het woord aan oud-leerlingen die dit helemaal anders hebben beleefd. Het Arabisch dat op de school werd aangeleerd, was voor de vele Berberse leerlingen immers helemaal niet hun thuistaal. Daarnaast bleef de Bouschra voor de buitenwereld het etiket van 'islamitische school' dragen, terwijl dit type scholen pas vanaf 1988 opkwam. In de levensverhalen schuift ze die brede waaier aan mogelijke verhoudingen ten opzichte van de Amsterdamse-Marokkaanse-Islamitische-Arabische identiteit open.

Op het einde had ik gehoopt enkele rode draden te zien samenvloeien in een meer analytisch hoofdstuk waarin de historicus het echt zou overnemen, maar ook in de epiloog blijft vooral de oud-leerling aan het woord. De enige conclusie die Bouras expliciet maakt, is dat 'gesegregeerde scholen niet noodzakelijk gedoemd zijn te mislukken' (228). Je kan haar met andere woorden moeilijk beschuldigen van instrumentalisering of polarisering. Misschien is juist dat nog het meest bijzondere aan dit boek: Bouras slaagt erin om vanuit een 'insidersperspectief' een verhaal neer te zetten over een zwaarbeladen thema als onderwijssegregatie, zonder in de val te trappen een apologie, een pleidooi of een manifest te schrijven. De feiten worden op een serene, heldere en transparante wijze op tafel gelegd, terwijl het huidige maatschappelijk debat slechts hier en daar doorschemert. In die zin is het boek niet echt actueel, maar eerder tijdloos. Het zou daarom ook goed staan op een leeslijst van eerstejaarsstudenten geschiedenis: niet alleen omdat het een bevattelijke introductie biedt in de vele onontgonnen gebieden van de migratiegeschiedenis, maar vooral omdat het boek zo mooi aangeeft hoe een gedegen historicus met een onderwerp als dit aan de slag gaat: met het hoofd, vanuit het hart.

Tina De Gendt, STAM Gent